

UN DOCUMENT QUIRÚRGIC DE L'ARXIU HISTÒRIC DE PROTOCOLS DE
BARCELONA (1425)

Mª Montserrat DUCH i TORNER

1. REGEST

Joan Gras, escuder i habitant de Barcelona, convé amb el mestre Joan Ramon de València, queixaler i cirurgià, ciutadà de Barcelona, l'operació per la cura d'una trencadura. S'estipula el preu de 10 florins d'or.

Dit escuder promet seguir el règim i dieta que se li imposi i, si a causa de l'escisió feta pel cirurgià, o per alguna altra causa, li prové la mort, eximeix a aquest de tota culpa i responsabilitat.

Per la seva part, el cirurgià es compromet a fer la cura tan bé com pugui.

I, per prevenir qualsevol contingència, Guillem de la Mora, cosí germà de l'escuder, en surt com a fiador.

2. TRANSCRIPCIÓ

Die martis, decima die aprilis, anno a Nativitate Domini, M^o CCC^o XXV°.

In Dei nomine. Ego, Johannes Gras, scutifer, habitator Barchinone, attendens me esse fractum in parte sinistra testicularum et diu rogasse vos, magistrum Johannem Raymundi de Valentia, caxalerium et chirurgicum, civem Barchinone, ut me a dicta fractione curaretis, me vabis dante pro dicta cura X florenos, quod mihi concessisti dum vobis promissionem facerem subsequantem: ideo promitto vobis quod super dicta cura stabo et parebo diete et regimini vestris; et, si et ubi caso divino aut alias ex sisione per vos fienda me mori oportet, nolo quod vobis aut culpe vestre ullatenus imputetur, quoniam inde vos et bona vestra absolvo et definio, iudicio Dei et facto penitus relinquendo. Et dabo vobis pro dicta cura dictos X florenos. Et pro his, etc. Et iuro per Deum, etc.

Et ego dictus magister Johannes Raymundi, predicta accipio et promitto, Deo promittente vobis facere pro posse bonam curam. Et ego, etc.

Guillelmus de la Mora, textor panni lini, civis Barchinone, consobrinus germanus dicte Johannis Gras, patientis predicta laudo et aprobo et ideo eisdem consentio. Hec igitur, etc.

Dictetur largo modo.

Testes: Berenguarius Bisbal, corderius, Jacobus Marrani et Anthonius Granell, paratoris lane, cives Barchinome.

3. TRADUCCIÓ

En nom de Déu. Jo, Joan Gras, escuder, habitant de Barcelona, veient que m'he trencat en la part del testicle esquerre, i temps ha que us prego, mestre Joan Ramon de València, queixaler i cirurgià, ciutadà de Barcelona, que em cureu de la dita trencadura, us dono per l'esmentada cura 10 florins, cosa que concediu fer-me sempre i quan jò us faci la promesa següent: així doncs, us prometo que durant dita cura estaré i obeiré el vostre règim i dieta; i si per voluntat divina o per altres, em morís de l'escisió feta per vós, no vull que se us n'acusi, o sigui imputada a qualsevol negligència vostra, per tant, deixo lliures de reclamació a vós i als vostres bens, i deixant-ho totalment a mans de la providència i al decurs natural de la malaltia. I us donaré per l'esmentada cura, els dits 10 florins. I per aquests, etc. I juro per Déu etc.

I jo, el citat mestre Joan Ramon, accepto tot el que s'ha dit i prometo, volent Déu, fer-vos una bona cura en quant que pugui. I jo, etc.

Guillem de la Mora, teixidor de roba de llit, ciutadà de Barcelona, cosí germà del dit Joan Gras, aprobo i sóc del mateix parer que el dit pacient. Això doncs, etc.

Que s'escrigui en forma llarga.

Testimonis: Berenguer Bisbal, corder, Jaume Marrà i Antoni Granell, paraires de llana, ciutadans de Barcelona.

4. COMENTARI DEL DOCUMENT

L'arxiu de Protocols de Barcelona (A.P.B.) es troba al Col·legi Notarial d'aquesta ciutat. La documentació més antiga que s'hi conserva data de les darreries del segle XIII i és una font de primer ordre per a estudiar el desenvolupament de diversos aspectes de la societat barcelonina.

Aspectes formals

L'escriptura a què fa referència aquesta comunicació pertany al protocol del notari Joan de Pericolis, el qual va exercir a Barcelona durant el primer terç del segle XV. L'esmentada escriptura està inclosa en el "Manual decimum" (juny 1423 - juliol 1425), foli 84 r. i amb data 10 d'abril de 1425.

Els "Manuale" eren els esborranys de les escriptures definitives. En aquests esborranys, els documents es presenten de forma abreujada. Aquest abreujament consisteix en què les clàusules consuetudinàries que segueixen a la part fonamental, no estan senceres: després de l'inici, es continua amb un "etc". Són, per tant, escriptures etzeterades.

El format d'aquests manuals és bastant gran, aproximadament de tamany "foli". Quasi sempre trobem els plecels relligats. Les cobertes han estat fetes en època posterior (segles XVII-XVIII); són de pergamí que ja havia estat usat (encara podem llegir els escrits de l'interior de la coberta).

El paper utilitzat per a les escriptures és un paper gruixut, sense cola, que agafa bé la tinta, a vegades massa perquè arriba a tacar l'altra cara, la qual cosa en dificulta la lectura, ja que els fulls estan escrits per ambdues cares, pel recte i pel vers.

L'estat de conservació del "Manuale Decimum" és bastant bo. La tinta es manté en to sèpia. Els insectes no l'han deteriorat gaire; tan sols, a partir del foli 80, a la part inferior dreta hi trobem alguns esvorancs. Tampoc no hi ha grans taques d'humitat.

La lletra és la correcta a l'època, la cursiva gòtica catalano-aragonesa, amb trets personals ja molt marcats.

Recordem que, dintre d'un mateix manual, es troben lletres molt diferents, segons els escrivans que hi treballaren. Concretament, la lletra d'aquest document és clara i simple, sense guarniments, de traç enèrgic i un xic inclinada a la dreta; presenta moltes abreviatures, cosa normal a l'època.

Aspectes de contingut

El document és un contracte fet entre dues persones: un escuder i un queixaler-cirurgià. Contextualitzem, doncs, les professions a l'època.

Un escuder constituïa l'últim esgraó en el servei de les armes. Estava a les ordres d'un cavaller o d'una casa nobiliària. El seu treball era equiparable al d'un criat. Per tant, una trencadura (ara en diríem una hèrnia inguinal), era un impediment per a desenvolupar amb normalitat la seva feina. Possiblement li havia de produir forts dolors i calia, doncs, trobar-hi un remei. Devien haver fracassat les cures dels metges convencionals quan ell decideix fer tractes amb el queixaler-cirurgià.

Un queixaler-cirurgià ("queixaler iirurgià", tal com consta al document) era un professional de segon ordre, mig curandero, sagnador o barber.

A l'edat Mitjana, la paraula "cirurgicum" no tenia el significat de metge especialitzat en cirurgia, que se li dona avui dia, sinó que designava una professió inferior, referida a una habilitat manual adquirida a força de pràctica més que no pas per l'estudi.

El preu de l'operació s'estipula en 10 florins. El florí, com a moneda d'ús corrent, apareix a Catalunya a partir de la reforma monetària de Pere III; tenia un pes de 3'5 grams d'or fi i equivalia a 11 sous en moneda de compte. A començaments del segle XV, a causa de successives desvaluacions, oscil·la al voltant dels 18 sous. Per tant, el preu dels 10 florins correspondria, aproximadament, a 180 sous o bé 9 lliures. No podem saber a quant correspondria en moneda actual, però, per tenir una idea del seu valor, podem guiar-nos pels preus que, en aquella època, tenien

algunes mercaderies d'ús corrent. Si prenem com a punt de referència una relació de comptes feta a la ciutat de Barcelona l'any 1415, trobem les dades següents: el menjar d'un dia per a quatre persones, val 2 sous; unes sabates, 2 sous i 2 diners; un parell de gallines, 4 sous; una olla de terrissa, 4 diners. Així, per la mateixa relació, sabem també que el barber cobrava 2 sous per fer la barba y sagnar. Si comparem aquestes dades amb els 10 florins del document que ens ocupa, arribem a la conclusió que es tracta d'una quantitat força elevada, sobretot, per qui l'havia de pagar, una persona no gaire ben situada socialment.

Un cop fixat el preu, en Joan Gras ha de fer una promesa al cirurgià. Aquesta promesa és el punt clau del document. En realitat, sota unes aparences suaus, el que hi ha és una clara imposició de condicions del cirurgià per a dur a terme l'operació.

La cura seria arriscada. El document parla de "fer una escisió", fet que actualment anomenariem "intervenció quirúrgica". En aquella època comportava un greu perill per al pacient, degut a les deficientes condicions sanitàries en què es duïen a terme.

Probablement, quan es realitzave aquests tipus de cures hi havia un elevat nombre de defuncions, cosa que donaria lloc a freqüents acusacions d'imperícia, ineptitud o negligència envers els cirurgians. També en casos de mort devien produir-se reclamacions d'indemnitzacions per part dels familiars del difunt.

El mestre Joan Ramon, doncs, per aquest document notarial quedava exempt de qualsevol responsabilitat i reclamació en cas de produir-se la mort del malalt. I, per a més seguretat encara, Guillem de la Mora, cosí germà de Joan Gras, testimonia, aprova i suscriu tot el que ha dit anteriorment el pacient. Actua com a fiador del pacte estipulat.

El mestre Joan Ramon es limita a acceptar tot allò que s'ha escrit, que era el que, a ell, li interessava. L'únic compromís que adquireix signant aquest document és el de fer una bona cura "en tant que pugui", terme completament ambigu i que no comporta pas cap garantia d'èxit.

5. CONCLUSIÓ

No crec que el document que s'acaba de comentar, sigui únic en el seu gènere. Cal continuar llegint i repassant els "Manuale" i les escriptures per veure si se'n troben d'altres amb les mateixes característiques. Aleshores podríem concloure afirmant que aquesta pràctica, que avui dia comença a generalitzar-se als països més avançats, ja era d'ús corrent a la Barcelona medieval del segle XV.